klassiga, mis gümnaasiumi alamaid klasse esindavad. 1803. a. on ka juba linna-tütarlastekool olemas. 1810. a. on gümnaasiumis 51, kreiskoolis 138, tütarlastekoolis 37 õpilast. Gümnaasiumi täiendatakse varssi 2 klassi võrra (quarta ja quinta). 1853. a. muudetakse linna-tütarlastekool ümber kõrgemaks tütarlastekooliks „haritud seisuste ja kodanikkude tütarde tarvis", lastekasvatajate eksamile ettevalmistamiseks. Õpilaste kogu kasvab jõudsasti, nende hulgas leidub ka eesti vanemate lapsi: köstrite, mõisa- ja linnateenijate ja talupidajate tütreid. Klasside arv tõuseb 10-ni. Kõrgemaist tütarlastekoolidest töötab aastasaja teisel poolel suurendatud jõuga veel Mellini nimeline asutus. 1881. a. kaotati kreiskool ära ja tema asemele astus reaalkool, mis töötas esialgu 5, siis 8 klassiga (1889. a. peale). Õpilaste hulgas on algusest peale suur protsent eestlasi, kes osalt kreiskoolist üle tulid, osalt väljastpoolt sisse astusid.

Aastasaja pöördel avati riikliku tütarlaste-keskkoolina Puškini nimeline gümnaasium, kuna endisist tütarlaste keskkoolest mõned saksa erakoolidena edasi töötasid. Puškini gümnaasiumis on iseäranis ka eesti soost tütarlapsi suuremal arvul õppimas olnud. Erakoolides valitsevale kitsarinnalisele saksa mõjule astus Puškini gümnaasiumi kaudu vene laiast loomust tingitud vaba- ja käremeelsem mõtteviis vastu, tahtmata kaasa aidates kindlama eesti rahvuslise iseteadvuse tõusmiseks eesti haritud naises.

Ilmasõja keerus lõpetasid poeglastegümnaasium, mis kauemat aega keisri Aleksander I nimelise täielise gümnaasiumina töötanud ja paljudele eestigi lastele haridust annud, reaalkool ja Puškini gümnaasium Tartus oma tegevuse, kuna nad Venemaale evakueeriti.

Ilmasõja ajal asus 1915. a. saadik Tartus rida Riiast ühes õppekonna-valitsusega siia ülekolinud keskkoole, peaasjalikult kaasatulnud õpilastega; Vene võimu langemisega lahkusid nad siit jälle.

Riikliste ja kogukondliste koolide kõrval leiduvad varakult juba erakoolid. 1810. a. on neid neli, ühtekokku 96 õpilasega. Osa erakoolest areneb aegamööda keskkooleks, ja aastasaja teisel poolel leidub Tartus terve rida era-keskkoole, eriti tütarlastekoole. 1875. a. asutatakse saksa ringkondade eestvõttel era-keskkool poeglastele („Volcki kool"), mille õpilased rõhuvas enamuses saksa soost. 1883. a. astub ellu samasugune kool, mis eesti noorsoo kohta varssi laialise tõmbejõu omandab: Hugo Treffneri eragümnaasium, nõnda nimetatud oma asutaja ja kaua-aegse juhataja järele. Väikeselt alates tõusis Hugo Treffneri kool aastate järele oma juhataja visaduse ja hoole tõttu tähtsaks teguriks eesti hariduseloos. Võimaldades neile, kes mitte otseteed kroonu-keskkoolidesse ei pääsnud, hariduse omandamist, tõmbab kool varssi suure hulga õpilasi kokku, nii et nende arv viie aasta järele juba üle 300 tõuseb. Kuna suurem hulk õpilasist enne kooli täielikku lõpetamist ellu astub, hakkab kool 1891. aastast alates iga aasta oma kasvandikke läbi kroonukoolide juures tehtava küpsusekatse kitsa värava ülikooli saatma. 1907. a. saab Treffneri kool kroonukooli õigused, millega ühenduses on kooli lõpetajate arvu kiire kasvamine. Pärast H. Treffneri surma (1912)